

GERT LIENHART:

Ideologi och strategi

I höstas utkom ett nytt arbete i modern svensk politik av professorn i statskunskap vid Uppsala Universitet Leif Lewin. Titeln är "Ideologi och strategi i svensk politik under 100 år" (Norstedts 1984) och boken är en slutrapport av ett nära 10-årigt forskningsprojekt vid statsvetenskapliga institutionen i Uppsala "Politiken som rationellt handlande". Bland andra arbeten i detta projekt kan nämnas Olof Petersson: "Regeringsbildningen 1978" (1979), Evert Vedung: "Kärnkraften och regeringen Fälldins fall" (1979) samt Axel Hadenius: "Spelet om skatten" (1981).

Lewins studie omfattar åtta centrala stridsfrågor i svensk politik från 1880-talet till 1980-talets början. Inledningsvis skildras tullstriden på 80-talet följt av kampen om rösträtten och parlamentarismen under 1900-talets första årtionden. Sedan följer krisuppgörelsen eller den sk kohandeln 1933 mellan s och bf, striden om planhushållningen på 40-talet, ATP-frågan på 50-talet samt avslutningsvis kampen om kärnkraften på 70-talet och om löntagarfonderna 1976-83.

Lewin framlägger inga nya forskningsresultat utan sammanfattar snarare redan kända fakta. För vissa avsnitt utgör sålunda Lewins doktorsavhandling från 1967 "Planhushållningsdebatten" underlag. Författaren säger också inledningsvis: "Med detta arbete har jag sökt tillgodose två syften. Det ena är att skriva en grundbok om svensk politik under de senaste hundra åren ... Det andra syftet är att presentera en ny teori om politik ... den sk rationalistiska teorin.

Med det första syftet har Lewin lyckats utomordentligt väl. Boken är en både nyttig och lärorik sammanfattning av dessa åtta centrala politiska frågor i Sveriges moderna historia. Därtill välskriven och bitvis rent spännande.

Det andra syftet är förvisso intressant men mer diskutabelt. Den sk rationalistiska teorin förklarar Lewin med orden att den "utan att förneka andra förklaringsars betydelse" fäster "uppmärksamheten på de politiska aktörernas avsikter, kalkyler, manövrer". Resultaten sammanfattas sedan i spelteoretiska matriser. Det klassiska exemplet på dessa är det från litteraturen kända "Fångarnas dilemma". Lewin varierar sina spelmatriser för att

leda i bevis att politiker handlar logiskt och rationellt samt har ideologisk och strategisk medvetenhet. Detta innebär att en politiker kan rangordna sina preferenser dvs han kan göra avkall på kort sikt för framtida vinster.

Frågan är dock om inte dessa analyserande spelmatriser verkar något konstruerade, s a s ditsatta i efterhand. Handlar verkligen en politiker alltigenom rationellt? Har han många gånger inte i stället oförenliga preferenser t ex full sysselsättning-fast penningvärde, starkt försvar-låg skatt?

Då är det mer intressant att Lewin i sina studier hela tiden utgår från förlorarens situation - ofta högern eller borgerligheten - och listar sju punkter med vilkas hjälp förloraren söker minimera sina förluster. Han kan då 1) förneka kompetensen hos den församling som skall fatta beslut, 2) försöka hänvisa frågan till annan instans, 3) förhindra att frågan tas upp på dagordningen, 4) göra tillägg till dagordningen, 5) kohandla eller byta frågor med motståndaren, 6) välja att binda sig tidigt eller 7) välja det minst onda.

Här skall endast tas upp 2 punkter för att visa hur Lewin resonerar. Dessutom är dessa två de mest intressanta ur politisk synpunkt genom de konsekvenser de fick för framtiden.

Striden om rösträtten och dess lösning samt Arvid Lindmans insats i denna fråga är exempel på punkt 4. Utgångspunkten var att vänstern dvs s och liberalerna under resp Branting och Staaff krävde allmän rösträtt för män medan högern bromsade. Eftersom vi vid denna tid hade majoritetsval i flermansvalkretsar skulle allmän rösträtt för män kombinerad med valsamverkan mellan vänsterpartierna ha sopat bort högern från den politiska kartan. Nu gjorde Lindman det tillägget till dagordningen att allmän rösträtt för män skulle kombineras med en ny valmetod - den proportionella. Därigenom garanterades högern fortsatt representation i förhållande till sin styrka i valmanskåren. Lindman hade vänt ett hot om en politisk katastrof för högern till en personlig och partipolitisk triumf.

Men frågan är om inte inom högerpartiet fanns många fler som var intresserade av en lösning av denna fråga än Lewin antyder.

Här finns en svaghet i Lewins arbetsmetod – nämligen sambandet mellan olika politiska beslut.

Genom tullfrågans lösning 1888 hade staten fått ökade resurser vilka främst användes till upprustning av försvaret. Allmän värnplikt infördes 1901, Bodens fästning byggdes och flottan förstärktes med nya pansarfartyg. Allt detta var åtgärder som drabbade de lägre samhällslagren hårdast. Det var då naturligt att man som kompensation för dessa uppoffringar krävde allmän rösträtt. Många högermän stödde också detta under devisen "försvar och reformer". Men ingen kan ta ifrån Arvid Lindman äran av att ha löst denna gordiska knut och därmed inleda en demokratiseringsprocess inom högern vilken fullbordades när partiet efter första världskriget accepterade den allmänna rösträtten även för kvinnor samt parlamentarismen. Lindman räddade säkert genom denna insats kvar högerpartiet som en betydande politisk kraft i vårt land.

Under punkt 5 kohandeln skildrar Lewin Per Albin Hanssons överenskommelse med bf våren 1933. Visserligen hade s i AK-valen gått fram kraftigt men riksdagen hade fortfarande en borgerlig majoritet och den nya socialdemokratiska regeringen under Hansson var därför en minoritetsregering. S var frihandlare i jordbruksfrågan men ville framförallt föra en mer aktiv arbetslöshetspolitik

med marknadsmässiga löner för beredskapsarbeten. För detta fanns det ingen majoritet i riksdagen men genom att överge sin politik i jordbruksfrågan fick Per Albin Hansson bf:s stöd för sin arbetslöshetspolitik. 20-talets minoritetsparlamentarism hade ersatts av en majoritetsparlamentarism, landet fick en handlingskraftig regering, ej en beroende av hoppande majoriteter. Samtidigt lade Per Albin Hansson grunden till ett mer än 40-årigt socialdemokratiskt regeringsinnehav.

Trots vissa reservationer är det därför med glädje som man rekommenderar Lewins arbete. Det borde vara självskrivet i varje gymnasieskolas bibliotek och är ett utomordentligt stöd för varje lärare i Sveriges moderna historia på alla stadier. Till detta kommer att boken avslutas med 6 tabeller med valresultat, folkomröstningsresultat, mandatfördelning i riksdagen samt förteckningar över de svenska statsministrarna sedan Louis De Geer och de svenska partiledarna.

Recensentens misstro mot Lewins spelteori kan bero på att han är hjärtligt utled på alla dessa teorier och metoder som hotar att förstöra historieämnets karaktär men han är samtidigt medveten om att detta är en synnerligen subjektiv inställning och att andra läsare finner detta mer intressant och givande.

Men, som sagt, läs och döm själv – du kommer inte att bli besviken!